

DOI: 10.46340/eppd.2020.7.3.2

Myroslava Mainina

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5929-5005>

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

EU AFTER PANDEMIC: THREATS AND PERSPECTIVES

Мирослава Майніна

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

ЄС ПІСЛЯ ПАНДЕМІЇ: ЗАГРОЗИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Coronavirus pandemic is a serious challenge for all our world. European Union meets pandemic in a period of aggravation of the multiple internal problems. Quick responses and precautionary measures show to EU all its weakness. Pandemic for Europe is a challenge because it calls into a question the idea of integrated Europe. EU demonstrates unreadiness for a large-scale challenge. Lots of European states take precautionary measures at a local level. European Union reacts in a few days. This virus is a serious challenge not only for people's health but also for the future of the European Union. In the article, the author analyzes the pandemic's influence on Schengen's area functioning, security, democracy, and human rights. The article also aims to show the perspectives for Europe, when the fight against pandemic ends.

Keywords: European Union, EU, coronavirus pandemic, Schengen area, democracy, security.

Європейський Союз зустрів пандемію виснаженим від інших проблем. Численні виклики стримували його розвиток і загострювали ситуацію всередині Союзу. Останні тенденції вказували на те, що ЄС було необхідно зосередитись на вирішенні внутрішніх проблем.

Один з викликів для ЄС – Brexit. Британія нещодавно покинула ЄС і поки жодна зі сторін ще не навчилася жити окремо. Для обох – це серйозних виклик, перш за все у сфері економіки. За попередніми оцінками Brexit вартував ЄС 5% від загального бюджетного фонду¹.

Інша серйозна проблема Європи – мігранти з Близького Сходу. Це багатогранна проблема, яка стосується не лише масової міграції, а разом із тим створює загрозу для безпеки та економіки Європи. До того ж мігранти стали причиною постійних чвар між державами ЄС. Нерівномірний розподіл мігрантів, надмірне навантаження на держави, що мають вихід до моря, а також відмова від прийняття біженців зі Сходу окремими країнами – глобальна проблема для Європи. Тим більше, в лютому 2020 р. проблема мігрантів постала з новою силою. Після обстрілу провінції Ідліб тисячі біженців прибули до Туреччини, яка в свою чергу, відмовилась стати перешкодою на шляху до Європи. Цього разу з найбільшим напливом стикнулася Греція.

У ЄС багато й інших проблем. Посилення ролі євроскептиків, проблеми тероризму, розширення ЄС із нещодавною відмовою у вступі Північній Македонії та Албанії, економічна криза. Це лише невеликий список того, з чим стикнулося об'єднання. Вирішення проблем давно назріло. Саме тому, нове керівництво інституцій ЄС у своїх програмах зосередилися на внутрішніх проблемах об'єднання.

Про реформування ЄС давно говорять європейські лідери. Очільник Франції Е. Макрон усе активніше виступає за докорінну реформу ЄС. На його думку, міняти необхідно все – від порядку вступу до об'єднання до співпраці між державами-членами. Е. Макрон виступає за посилення національних урядів і послаблення тиску та контролю з боку ЄС. «В решті решт те, що прихильники Brexit запропонували британцям, звучало доволі правильно: повернення контролю над нашими

¹ Blenkinsop, Ph. (2016). From trade to migration: how Brexit may hit the EU economy. *Reuters*.

<<https://uk.reuters.com/article/uk-britain-eu-economy-europe/from-trade-to-migration-how-brexit-may-hit-the-eu-economy-idUKKCN0ZA0KI>> (2020, квітень 11).

життями, нашою нацією. Ми маємо розуміти це і вміти діяти у межах відкритої нації»¹ Макрон наголошує, що міняється не лише Європа, міняється світ в цілому. Гегемонія Заходу потроху здає свої позиції. Застереження для Європи в тому, що якщо вона не почне мінятися – ризикує зникнути разом із західною цивілізацією.

Слова Макрона – один із варіантів для Європи. Його майбутнє залежить від того, чи вистачить у лідерів ЄС сил дійти консенсусу щодо майбутнього Союзу. Чи вдасться виробити новий формат співпраці, який би не шкодив національній ідентичності та суверенітету держав з одного боку, а з іншого не знищив проект об'єднаної Європи.

Європа розуміла увесь тягар проблем, але точно була не готова до нових. Тим більше до тих, які руйнують те, що є основою ЄС: об'єднання, інтеграцію, спільний простір, наступають на демократію та права громадян.

Канцлер Німеччини Ангела Меркель уже назвала пандемію коронавірусу – «найсерйознішим випробуванням для Європейського Союзу з моменту його заснування»², а також «найбільшим викликом з часів Другої світової війни»³.

Пандемія коронавірусу стала серйозним викликом для глобалізації, відкритих кордонів, вільного переміщення людей і товарів по всьому світу. Викликом для усього того, на чому і будувалася Європа. Наскільки сильним удар пандемії буде не у вимірі економіки, функціонуванні медичної системи чи розвитку демократії, а у вимірі майбутнього об'єднання залежить в тому числі від того, на скільки швидко вдасться приборкати пандемію. До того ж важливо, спільні зусилля ЄС чи локальні кроки окремих держав стануть визначними у боротьбі.

Метою статті є дослідити вплив пандемії коронавірусу на функціонування Європейського Союзу. Визначити загрози, які несе пандемія ЄС і які перспективи відкриває. Більш детально це можна побачити, розглянувши зміни, що відбуваються у сферах безпеки, забезпечення демократії, прав і свобод громадян, а також те, який вплив вірус чинитиме на функціонування Шенгенської зони, як основи об'єднаної Європи.

Європейські лідери визнають, що одну з найбільших загроз пандемія несе саме Шенгенській зоні. Принципи Шенгенської угоди – основа діяльності ЄС. Відкриті кордони та свобода пересування як людей, так і товарів, – те, чого прагнули ідеологи об'єднаної Європи. Договір «Про скасування паспортного митного контролю між країнами Європейського Союзу» був підписаний 14 червня 1985 Бельгією, Нідерландами, Люксембургом, Францією, Німеччиною, Португалією та Іспанією. Чинності угода набула 26 березня 1995 року. Угода була підписана у м. Шенген, що знаходиться на перетині кордонів Люксембургу, Німеччини та Франції. Звідси і назва документу, яку звикли застосовувати – Шенгенська угода. Мета договору – «скасування контролю за пересуванням людей на спільних кордонах та полегшення пересування транспортних засобів та вантажу»⁴.

Угода повною мірою не вирішувала завдання відкриття кордонів між державами, а лише поклала початок цьому процесу. Для забезпечення безпеки пересування у межах Шенгенського простору були введені так звані «компенсаційні заходи». Розроблена Шенгенська інформаційна система (Schengen Information System, SIS), яка синхронізувала дані поліції, митних служб, судової системи для того, аби запобігти незаконній міграції, контрабанді, тероризму і т. д. Поступово до Шенгенської конвенції почали приєднуватися й інші держави ЄС: Італія, Іспанія та Португалія, Греція, Австрія, Данія, Фінляндія та Швеція. Важливо, що дія Шенгенської угоди стає можливою лише після виконання усіх «компенсаційних заходів». До прикладу, Італія, яка підписала Угоду

¹ Выступление Эммануэля Макрона на совещании французских послов (2019). *Хвиля*.

<<https://hvylyya.net/analytics/geopolitics/vystuplenie-jemmanujelja-makrona-na-soveshhanii-francuzskih-poslov.html>> (2020, квітень, 05).

² Donahue, P., Jennen, B. (2020). Merkel Warns EU Faces Biggest Challenge Since Its Foundation. *Bloomberg*.

<<https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-04-06/eu-faces-biggest-challenge-since-its-foundation-merkel-warns>> (2020, квітень, 05).

³ Ангела Меркель про коронавірус: зараз дистанція – прояв турботи (2020). *DW*.

<<https://www.dw.com/uk/ангела-меркель-про-коронавірус-зараз-дистанція-прояв-турботи-20032020/av-52862780>> (2020, квітень, 05).

⁴ Договір о реализации Шенгенского соглашения (2009). *Офіційний сайт Верховної Ради України*.

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987_005> (2020, квітень, 04).

в 1990 р. стала повноправним членом Шенгену лише у 1998 р. У сферу відання ЄС співробітництво у питанні відкритих кордонів було передано 1997 р. з підписанням Амстердамського договору. Нового змісту ця угода набула у 2006 р., коли було підписано Шенгенський кодекс про кордони.

Дієвість та необхідність реформування Шенгенської зони не вперше ставиться під питання. Це вже робили під час кризи, викликаною масовим напливом мігрантів. Найбільш активно стан шенгенської зони критикував Емануель Макрон, який стверджує, що Шенгенська зона уже не працює, бо деякі країни «недостатньо солідарні» у сфері міграційної політики і, в результаті, це призводить до того, що навантаження напливу біженців розподіляється нерівномірно¹. Реформа, яку пропонує Е. Макрон, доволі радикальна. Майбутню Шенгенську зону він бачить із «меншою кількістю держав» і вважає, що європейські країни, які не хочуть відповідати загальній політиці надання притулку іммігрантам, можуть бути виключені із зони вільного пересування.

Про те, що Шенгенська зона зникне від натиску мігрантів писав і стенфордський історик Ніл Фергюсон. «Те, що відбувається в Італії, Польщі, Угорщині, я б пояснив зростанням розуміння помилковості федерального проекту в Європі. Якщо ЄС не здатний захистити свої кордони, не потрібно займатися подальшою інтеграцією», – наголошує історик².

Зрештою, не міграційна криза і не загроза тероризму стали для Шенгенського простору найбільшим викликом. Вірус, який почав розповсюджуватися із екстремальною швидкістю, змусив національні уряди самостійно закривати кордони та обмежувати пересування не лише між державами, а й всередині них.

Першими зреагували безпосередньо держави, які залишились сам на сам з пандемією. 16 березня 2020 Німеччина оголосила про запровадження контролю на кордонах із п'ятьма державами: Францією, Австрією, Швейцарією, Данією та Люксембургом³. Франція запровадила заходи, які включають скасування вже призначених виборів, а також транспортну блокаду⁴. Угорщина та Фінляндія закрили кордони для іноземців⁵.

Держави одна за одною почали оголошувати надзвичайний стан. НС було запроваджено в Іспанії, Італії, Румунії, Естонії, Чехії, Угорщині, Болгарії та ін.

ЄС сказало своє слово трохи згодом. Єврокомісія оприлюднила рішення, як рекомендації національним урядам у вигляді комюніке. Важливо, що рекомендації стосувалися лише тимчасового обмеження подорожей, пересування товарів рішення не торкалося.

Рішення Єврокомісії стосувалося обмеження пересування не лише між державами ЄС, а й між сторонами Шенгенської угоди. На сьогодні Шенгенська зона складається з 22 держав-членів ЄС, а також чотирьох держав-членів Європейської асоціації вільної торгівлі. Практика приєднання до окремих договорів ЄС третіх держав доволі розповсюджена. Це стосується і Шенгенської угоди. Ісландія, Швейцарія і Ліхтенштейн та Норвегія, які не є членами ЄС входять до дії Шенгенської угоди. Може бути і інший випадок, коли член ЄС не є підписантом Шенгенської угоди. Наразі дія Шенгенської угоди не розповсюджується на Болгарію, Ірландію, Хорватію, Кіпр та Румунію.

Слід визнати, що як ЄС, так і окремі держави стали вживати запобіжні заходи запізно. Адміністративні заходи почали запроваджуватися в більшості держав вже тоді, коли вірус активно розповсюджувався не лише між державами, а й всередині. Тимчасове перекриття кордонів стало одним із головних запобіжників. Таким чином, Шенгенська зона поки втратила свою основну функцію і коли вона запрацює знову – невідомо. Адже головне застереження полягає не лише

¹ Ліскович, М. (2019). Реформа «Шенгенки»: які країни хоче «видалити» із зони Макрон. *Укрінформ*. <<https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2690079-reforma-sengenki-aki-kraini-hoce-vidaliti-iz-zoni-makron.html>> (2020, квітень, 05).

² Шенгенська зона зникне – стенфордський історик Ніл Фергюсон (2018). *НВ*. <<https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/shenhenska-zona-znikne-stenfordskij-istorik-nil-ferhjuson-2483380.html>> (2020, квітень, 05).

³ Кондратенко, М. (2020). Німеччина з 16 березня частково закриває кордони. *DW*. <<https://www.dw.com/uk/nimechchyna-z-16-bereznia-chastkovo-zakryvaie-kordony/a-52782128>> (2020, квітень, 06).

⁴ «Ми на війні»: Макрон оголосив про транспортну блокаду Франції та закриття Шенгену (2020). *Українська правда*. <<https://www.eurointegration.com.ua/news/2020/03/16/7107597/>> (2020, квітень, 05).

⁵ Фінляндія оголосила надзвичайний стан і закриває кордони (2020). *Українська правда*. <<https://www.eurointegration.com.ua/news/2020/03/16/7107590/>> (2020, квітень, 05).

в обмеженні пересування територією ЄС на рівні інституцій Євросоюзу, а обмеження, прийняті національними урядами держав-членів ЄС та підписантів Шенгенського договору.

Наразі, в ЄС розглядають варіанти продовження обмежень. Єврокомісія висловила пропозицію продовжити обмеження роботи Шенгенської зони до 15 травня¹. Продовжуються обмеження і на національному рівні. Канцлер Австрії Курц уже заявив, що кордони держави будуть закриті аж доки не буде винайдено ліки від коронавірусу, або ж створена вакцина². За попередніми розрахунками на це може піти рік-півтора. А це означає, що весь цей час Австрія буде якоюсь мірою поза межами дії Шенгену.

Пандемія змінить і уявлення про безпеку. Не лише через загрозу можливого тривалого обмеження роботи Шенгенської зони. Корінь змін набагато глибший. Як правило, громадяни більш активно готові жертвувати своєю приватністю та свободою на користь безпеки та захисту здоров'я.

Політика масової самоізоляції, обмеження пересування створює загрозу не лише втраті приватності, а й посиленню контролю держави над особою. Життя онлайн дає змогу додатково сформуванню уявлення про кожного громадянина. Адже карантинні заходи змушують людей замовляти товари та послуги онлайн: від доставки продуктів до оформлення документів.

Пандемія – привід для урядів посилити стеження за особами за допомогою електронних засобів. Онлайн сервіс Top10VPN's подає статистику, що останнім часом кількість держав, які вдалися до цифрового стеження, зросла на 90%³. Втім, на скільки довго держави будуть користуватися цими засобами і як швидко скасують обмеження поки невідомо. Уряди багатьох держав практикують електронне відстеження пересування громадян, які є потенційними носіями вірусу і мають знаходитись в ізоляції. Таке «стеження» має багато значень від отримання анонімних збірних даних операторів для моніторингу переміщення людей, до відстеження конкретної особи та її контактів. Захід намагається дотриматись балансу між конфіденційністю особистих даних і прагненням зупинити епідемію. Зрештою, порушення прав громадян – неминуче.

Мобільні оператори Італії, Німеччини, Бельгії та Австрії надають чиновникам узагальнені дані про місце перебування своїх абонентів для контролю за дотриманням карантину. Ця ж анонімна інформація допомагає виявляти скупчення людей у місцях, де зафіксовано спалах зараження⁴. В Австрії на допомогу у відстеженні місця розташування громадян залучили не лише мобільних операторів. Близько двох мільйонів австрійців не мають смартфонів, тому уряд розглядає можливість роздати їм брелоки, що повідомляють про місцерозташування⁵.

У Німеччині тестування мобільних додатків, що відстежують місце знаходження проводять на військових Бундесверу. У Польщі, аби перевірити виконання громадянами зобов'язання на самоізоляцію, уряд запустив програму «Домашній карантин». Суть програми – відправити селфі, як доказ того, що людина дотримується карантину. Порушників очікує штраф у \$ 116⁶. Схожий додаток застосовують і в Іспанії.

Відбуваються відстеження і на рівні ЄС. Для контролю поширення коронавірусу в Євросоюзі звернулися до вісьмох телекомунікаційних європейських компаній. Вони погодилися надати Європейській комісії дані про місцезнаходження мобільних телефонів абонентів. У програмі участь візьмуть оператори Deutsche Telekom, Orange, Telefonica, Telecom Italia, Telenor, Telia,

¹ Coronavirus: Commission invites Member States to prolong restriction on non-essential travel to the EU until 15 May (2020). *European Commission*. <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_616> (2020, квітень, 07).

² Shoter, J., Jones, S. (2020). Europe watches as countries slowly emerge from lockdown. *Financial Times*. <<https://www.ft.com/content/9c6d9b2f-fdca-4cd6-a909-0a08d9f7b8c1>> (2020, квітень, 09).

³ Woodhams, S. (2020). COVID-19 Digital Rights Tracker. *TOP10vpn*. <<https://www.top10vpn.com/news/surveillance/covid-19-digital-rights-tracker/>> (2020, квітень, 07).

⁴ Око Великого брата. Як сучасні технології можуть врятувати світ від коронавірусу, але знищити право на приватність (2020). *НВ*. <<https://nv.ua/ukr/world/countries/koronavirus-i-tehnologiji-chi-stane-stezhennya-derzhav-za-lyudmi-povsyakdennim-ostanni-novini-50080697.html>> (2020, квітень, 07).

⁵ Губар, О. (2020). Австрія відстежуватиме дані смартфонів для боротьби з коронавірусом. *DW*. <<https://www.dw.com/uk/avstriia-vidstezhuvatyme-dani-smartfoniv-dlia-borotby-z-koronavirusom/a-53021015>> (2020, квітень, 07).

⁶ Hamilton, I.A. (2020). Poland made an app that forces coronavirus patients to take regular selfies to prove they're indoors or face a police visit. *Businessinsider*. <<https://www.businessinsider.com/poland-app-coronavirus-patients-mandatory-selfie-2020-3?r=US&IR=T>> (2020, квітень, 07).

А1 Telekom Austria і Vodafone. Комісар ЄС з внутрішнього ринку і послуг Тьеррі Бретон заявив, що «дані будуть використані для визначення того, де медикаменти найбільш необхідні, для боротьби з COVID-19»¹. Разом із цим така програма відкриє для Єврокомісії дані про місцезнаходження та пересування тисяч абонентів. Однак, чи будуть використанні ці дані окрім як для зазначених цілей – питання.

Для приборкання пандемії усі ці заходи виглядають вкрай необхідними та логічними. Уряди наголошують на тому, що таким чином борються за безпеку своїх громадян. Проте, зібрати дані у сучасному світі не така вже й складна задача. Набагато складніше буде потім відмовитися від їх використання. Отже, те, наскільки Захід збереже баланс між безпекою, приватністю та конфіденційністю, а також наскільки може змінитися ситуація потрібно буде досліджувати після перемоги над пандемією.

Наступний виклик для Європи – *збереження демократії та захисту прав громадян*. В Європі доволі активно виступають за те, аби забезпечити громадянам право максимально вільно користуватися своїми правами. Свобода вираження, свобода мирних зібрань, свобода думок та совісті стали тим, на що безапеляційно розраховують громадяни. Пандемія поставила всі ці звичні для рядового європейця речі під питання.

Слід зазначити, що ситуації, за яких права громадян можуть обмежуватися, прописані в нормативно-правових актах ЄС, а також в законодавстві держав-членів ЄС. Відповідно до статті 39 Договору про заснування Європейської Спільноти, до обмежень, зокрема, належать забезпечення «суспільного порядку, суспільної безпеки та суспільного здоров'я»². Саме охорона суспільного здоров'я і дає урядам мандат на деякі додаткові заходи. Питання полягає в тому, чи не буде боротьба з пандемією прикриттям для реалізації більш жорсткої політики відносно громадян і чи забезпечать цим заходам тимчасовий характер.

Заходи, завдяки яким вдалося приборкати пандемію, більш властиві тоталітарним та авторитарним режимам. До такого вдавалися в Китаї чи Південній Кореї. Обмеження пересування, штрафи та комендантська година у цих державах не викликали заперечень ані у населення, ані у влади. Європа ж досить довго зволікала із введенням запобіжних заходів. Для Італії, Іспанії, Франції – це спричинило більшу загрозу, аніж тимчасове обмеження прав громадян. Можна звичайно говорити і про кейс Німеччини, яка завчасно подбала про тестування на захворювання та ізоляцію. Однак, не зважаючи на це вона все одно увійшла до 5 держав, які вірус охопив найбільше.

У багатьох державах Європи у квітні 2020-го пандемія ще не досягла піку, а уряди вже висловлюють занепокоєння у зв'язку зі станом демократії, обмежень прав людини та верховенства права. Уряди 13 держав зробили заяву, у якій йдеться про те, що «у цій безпрецедентній ситуації цілком справедливо, що держави-члени вживають надзвичайних заходів для захисту своїх громадян і подолання кризи. Однак ми глибоко стурбовані небезпекою порушення принципів верховенства права, демократії та основних прав, що впливають з прийняття певних надзвичайних заходів»³ Документ підписали Бельгія, Данія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Греція, Ірландія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Португалія, Іспанія, Швеція. Лідери держав наголошують на *тимчасовому характері* обмежень та максимальному збереженні свободи вираження думок або свободи преси.

Занепокоєння викликає ситуація в Угорщині. 30 березня парламент Угорщини прийняв рішення, яким надав право уряду В. Орбана безстроково керувати надзвичайною ситуацією. Це рішення дасть змогу призупиняти дію окремих нормативно-правових актів, відступати від закону або вживати інших надзвичайних заходів. Лідер опозиційної партії Jobbik Петро Якаб заявив, що закон поставив усю угорську демократію «на карантин»⁴. Саме тимчасовість обмежень – основний аргумент лідерів ЄС. В Угорщині цією нормою нехтують.

¹ Yeo, A. (2020). Major telcos will hand over phone location data to the EU to help track coronavirus. *Mashable*. <<https://mashable.com/article/coronavirus-european-union-phone-location-tracking/>> (2020, квітень, 07).

² Договір про заснування Європейської Спільноти (2005). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017> (2020, квітень, 08).

³ Коронавірус: 13 держав ЄС стурбовані через стан демократії в умовах карантину (2020). *Українська правда*. <<https://www.eurointegration.com.ua/news/2020/04/2/7108267/>> (2020, квітень, 09).

⁴ Уряд Орбана отримав розширені повноваження на час надзвичайної ситуації в Угорщині (2020). *Українська правда*. <<https://www.eurointegration.com.ua/news/2020/03/30/7108156/>> (2020, квітень, 09).

Будь-яка криза передбачає обмеження. Залежно від характеру та спрямованості проблеми різні групи населення опиняться під ударом. Політична освіченість суспільства і розвиток політичної культури – важливі показники для розвитку зрілого громадянського суспільства. Пандемія разом із вимушеними обмеженнями та надмірним контролем громадян – тест для демократії. На скільки довго Європа в цілому та окремі європейські держави будуть використовувати пандемію не лише з метою приборкання розповсюдження вірусу, а й для контролю громадян, покаже рівень демократії і зрілість громадянського суспільства.

Пандемія показала, що ідеологія глобалізму, неолібералізму та демократії слабкі перед біологічними викликами. Не лише Європа, а й весь світ вимушено пішли на карантин. І наскільки серйозними будуть наслідки – питання, на яке поки немає відповіді. У МВФ уже прогнозують найбільший за сто років обвал світової економіки¹. А в ЄС говорять про необхідність розробляти новий «план Маршала»².

Для Європейського Союзу – це не лише виклик для окремих сфер функціонування. Це виклик для самої ідеї об'єднаної Європи. Виклик для ідеологічних засад її функціонування. Виклик для спільного майбутнього ЄС.

Європа, яка вже пережила не одну кризу, наразі намагається не втратити те, що побудувала протягом останніх десятиліть. ЄС зміг пережити післявоєнну кризу ХХ століття, економічну кризу 2007-08 років, а також масовий наплив мігрантів у 2015-му. Пандемія безумовно несе загрозу майбутньому ЄС. Наскільки вона буде сильною залежить і від рішень, які прийматимуться керівництвом як ЄС, так і від політики окремих держав ЄС.

Плани розвитку ЄС були затверджені у «Білій книзі», присвяченій 60-й річниці від заснування Європейського Союзу. Вона містить п'ять сценаріїв розвитку ЄС до 2025 р. В Європарламенті її представив Жан-Клод Юнкер, який на той час обіймав посаду Президента Єврокомісії. «Біла книга» визначає головні виклики та можливості для Європи упродовж наступного десятиліття. Не викликає сумніву те, що після пандемії їх необхідно буде переглянути. Необхідно буде внести корективи і в бюджет ЄС на 2021 – 2027. І тут у Єврокомісії сподіваються на підтримку держав-членів. Однак, це може спровокувати ще більше загострення. Зрештою, і національні економіки держав-членів також виснажуються від боротьби з пандемією.

Зміни в політичному та економічному укладі Євросоюзу однозначно будуть, проте, говорити про оптимістичні чи песимістичні сценарії допоки зарано. Не викликає сумнівів лише те, що пандемія ще раз вказала Європі на слабкі сторони:

- Пандемія показала непрактичну сторону Шенгенської зони. Шенгенський простір вистояв перед натиском мігрантів. Заходи, які вживали в ЄС на той час не були такими радикальними, як під час пандемії. Вимушена зупинка функціонування Шенгенської зони вмотивована не лише рішенням ЄС, а й національними урядами. Коли і на яких умовах буде відновлено повноцінний рух Європою залежить від того, як швидко вдасться закупорити розповсюдження захворювання та як швидко буде винайдено ліки чи вакцину.

- Безпека громадян стала приводом для посягань на приватність. Відслідковування (навіть за умов збереження конфіденційності) – надмірне втручання держави у приватне життя громадян. Як скоро уряди скасують обмеження та чи не будуть використовувати дані в інших цілях, окрім як протистояння розповсюдженню пандемії – покаже рівень демократії та політичної культури держав.

- Європа завжди пишалася рівнем забезпечення прав і свобод та розвитком демократії. Пандемія ж сформувала іншу реальність. Права людей обмежуються. Не зважаючи на те, що у нормативно-правових актах передбачено введення обмежень для збереження здоров'я громадян, важливим є те, аби ці обмеження носили тимчасовий характер, а не перетворилися на буденність.

- Суверенітет – найбільша цінність та одна з основних ознак держави. Карантинні заходи можуть показати державам-членам ЄС, що виживання держав залежить від рішень, прийнятих

¹ Ромашенко, С. (2020). МВФ прогнозирует крупнейший за сто лет обвал мировой экономики. *DW*. <<https://www.dw.com/ru/mvf-прогнозирует-крупнейший-за-сто-лет-обвал-мировой-экономики/a-53076391>> (2020, квітень, 08).

² «Wir brauchen einen Marshall-Plan für Europa» (2020). *WELT*. <<https://www.welt.de/debatte/kommentare/article207034031/Ursula-von-der-Leyen-Wir-brauchen-einen-Marshall-Plan-fuer-Europa.html>> (2020, квітень, 08).

на локальному рівні, а не на рівні наднаціональних інституцій. Карантин – це виклик глобалізації та інтеграції на користь посилення суверенітету та національних урядів.

Європа давно потребувала перезавантаження. Розглядалося багато варіантів її майбутнього. Пандемія безсумнівно внесе свої корективи і до них. З одного боку держави вкотре зрозуміють важливість збереження власного суверенітету та необхідність посилення національних урядів. Це те, за що так довго виступали праві партії та чого так рясно добивалися євроскептики. У такому випадку роль ЄС буде послаблена. За такого сценарію, можна припустити, що ЄС отримає роль європейського комунікатора, або ж посередника у прийнятті рішень, що матимуть вплив на міжнародний порядок денний. Посилення національних урядів зменшить вплив ЄС на внутрішню політику та видозмінить бачення об'єднаної Європи. Держави можуть отримати більш широкі можливості поєднувати членство в ЄС із прийняттям рішень на національному рівні, які до того європейська спільнота засуджувала.

Може бути застосований й інший сценарій, за якого співпраця всередині Європи лише поглибитися. Це можливо за повної інтеграції податкової системи, медицини, армії, суспільного порядку. Однак, навряд чи європейські лідери готові до такого сценарію. Ідея «Сполучених Штатів Європи» уже зазнавала критики. А зважаючи на роль ЄС у врегулюванні кризи – навряд чи держави в цей раз погодяться на таку пропозицію. Пандемія показала, що локально держави більш дієво реагують на виклики, аніж те робить ЄС. Відчуження суверенітету на користь ЄС зробить їх залежними від рішень центру. Цього сценарію не приймуть рівною мірою ані євроскептики, ані більшість ідеологів об'єднаної Європи.

References:

1. Angela Merkel pro koronavirus: zaraz dystantsiia – proiav turboty (2020) [Angela Merkel on the coronavirus: now distance is a sign of concern]. *DW*. <<https://www.dw.com/uk/ангела-меркель-про-коронавірус-зараз-дистанція-прояв-турботи-20032020/av-52862780>> (2020, April, 05). [in Ukrainian].
2. Vystuplenie Jemmanujelja Makrona na soveshhanii francuzskih poslov [Speech by Emmanuel Macron at a meeting of French ambassadors] (2019). *Hvilja* [The Wave]. <<https://hvyly.net/analytics/geopolitics/vystuplenie-jemmanujelja-makrona-na-soveshhanii-francuzskih-poslov.html>> (2020, April, 05). [in Russian].
3. Hubar, O. (2020). Avstriia vidstezhuvatyme dani smartfoniv dlia borotby z koronavirusom [Austria will monitor smartphone data to fight coronavirus]. *DW*. <<https://www.dw.com/uk/avstriia-vidstezhuvatyme-dani-smartfoniv-dlia-borotby-z-koronavirusom/a-53021015>> (2020, April, 07). [in Ukrainian].
4. *Dohovir pro zasnovannia Yevropeiskoi Spilnoty* [Treaty establishing the European Community] (2005). *Ofitsiinyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017> (2020, April, 08). [in Ukrainian].
5. *Dohovor o realizatsii Shenhenskoho sohlashenya* [Schengen Agreement] (2009). *Ofitsiinyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987_005> (2020, April, 04). [in Russian].
6. Kondratenko, M. (2020). Nimechchyna z 16 bereznia chastkovo zakryvaie kordony [Germany has been partially closing its borders since March 16]. *DW*. <<https://www.dw.com/uk/nimechchyna-z-16-bereznia-chastkovo-zakryvaie-kordony/a-52782128>> (2020, April, 06). [in Ukrainian].
7. Koronavirus: 13 derzhav YeS sturbovani cherez stan demokratii v umovakh karantynu [Coronavirus: 13 EU countries are concerned about the state of democracy in quarantine] (2020). *Ukraynskaia pravda* [Ukrainian truth]. <<https://www.eurointegration.com.ua/news/2020/04/2/7108267/>> (2020, April, 09). [in Ukrainian].
8. Liskovych, M. (2019). Reforma «Shenhenky»: yaki krainy khoche «vydalyty» iz zony Makron [Reform of the "Schengen": Yaki Krai want "vidalyti" iz zoni Macron]. *Ukrinform* [Ukrinform]. <<https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2690079-reforma-sengenki-aki-kraini-hoce-vidaliti-iz-zoni-makron.html>> (2020, April, 05). [in Ukrainian].
9. «My na viini»: Makron oholosyv pro transportnu blokadu Frantsii ta zakryttia Shenheny ["We are at war": Macron announced the transport blockade of France and the closure of Schengen] (2020). *Ukraynskaia pravda* [Ukrainian truth]. <<https://www.eurointegration.com.ua/news/2020/03/16/7107597/>> (2020, April, 05). [in Ukrainian].
10. Oko Velykoho brata. Yak suchasni tekhnolohii mozhut vriativaty svit vid koronavirusu, ale znyshchyty pravo na pryvatnist [Big Brothers eye. How modern technology can save the world from the coronavirus but destroy the right to privacy] (2020). *NV*. <<https://nv.ua/ukr/world/countries/koronavirus-i-tehnologiji-chi-stane-stezhennya-derzhav-za-lyudmi-povsyakdennim-ostanni-novini-50080697.html>> (2020, April, 07). [in Ukrainian].
11. Romashenko, S. (2020). MVF prognoziruuet krupnejshij za sto let obval mirovoj jekonomiki [The IMF predicts the largest collapse in the world economy in a hundred years]. *DW*. <<https://www.dw.com/ru/мвф-прогнозирует-крупнейший-за-сто-лет-обвал-мировой-экономики/a-53076391>> (2020, April, 08). [in Russian].

12. Uriad Orbana otry mav rozshyreni povnovazhennia na chas nadzvychainoi sytuatsii v Uhorshehyni [Orbán's government has been given extended powers during the emergency in Hungary] (2020). *Ukraynskaia pravda* [Ukrainian truth]. <<https://www.eurointegration.com.ua/news/2020/03/30/7108156/>> (2020, April, 09). [in Ukrainian].
13. Finliandiia oholosyla nadzvychainyi stan i zakryvaie kordony [Finland has declared a state of emergency and is closing its borders] (2020). *Ukraynskaia pravda* [Ukrainian truth]. <<https://www.eurointegration.com.ua/news/2020/03/16/7107590/>> (2020, April, 05). [in Ukrainian].
14. Shenhenska zona znykne – stenfordskiy istoryk Nil Ferhijuson [The Schengen area will disappear – Stanford historian Neil Ferguson] (2018). *NV*. <<https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/shenhenska-zona-znikne-stenfordskij-istorik-nil-ferhijuson-2483380.html>> (2020, April, 05). [in Ukrainian].
15. Blenkinsop, Ph. (2016). From trade to migration: how Brexit may hit the EU economy. *Reuters*. <<https://uk.reuters.com/article/uk-britain-eu-economy-europe/from-trade-to-migration-how-brexit-may-hit-the-eu-economy-idUKKCN0ZA0KI>> (2020, April, 11). [in English].
16. Coronavirus: Commission invites Member States to prolong restriction on non-essential travel to the EU until 15 May (2020). *European Commission*. <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_616> (2020, April, 07). [in English].
17. Donahue, P., Jennen, B. (2020). Merkel Warns EU Faces Biggest Challenge Since Its Foundation. *Bloomberg*. <<https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-04-06/eu-faces-biggest-challenge-since-its-foundation-merkel-warns>> (2020, April, 05). [in English].
18. Hamilton, I.A. (2020). Poland made an app that forces coronavirus patients to take regular selfies to prove they're indoors or face a police visit. *Businessinsider*. <<https://www.businessinsider.com/poland-app-coronavirus-patients-mandatory-selfie-2020-3?r=US&IR=T>> (2020, April, 07). [in English].
19. Shotter, J., Jones, S. (2020). Europe watches as countries slowly emerge from lockdown. *Financial Times*. <<https://www.ft.com/content/9c6d9b2f-fdca-4cd6-a909-0a08d9f7b8c1>> (2020, April, 09). [in English].
20. «Wir brauchen einen Marshall-Plan für Europa» [We don't need a Marshall Plan for Europe] (2020). *WELT*. <<https://www.welt.de/debatte/kommentare/article207034031/Ursula-von-der-Leyen-Wir-brauchen-einen-Marshall-Plan-fuer-Europa.html>> (2020, April, 08). [in German].
21. Woodhams, S. (2020). COVID-19 Digital Rights Tracker. *TOP10vpn*. <<https://www.top10vpn.com/news/surveillance/covid-19-digital-rights-tracker/>> (2020, April, 07). [in English].
22. Yeo, A. (2020). Major telcos will hand over phone location data to the EU to help track coronavirus. *Mashable*. <<https://mashable.com/article/coronavirus-european-union-phone-location-tracking/>> (2020, April, 07). [in English].